

‘Ongewenste intimiteiten zijn zo oud als de Verlichting’

Het debat over ongewenste intimiteiten in een machtsrelatie woedt heftiger dan ooit. Nochtans was dezelfde kwestie ook 250 jaar geleden al aan de orde, zo stelt Faramerz Dabhoiwala in zijn boek ‘The Origins of Sex’. **Eliane Van den Ende**

Seks is een privéaangelegenheid. Dat is minder vanzelfsprekend dan het lijkt. Er is een tijd geweest dat overheid, kerk en medeburgers zich met het liefdesspel moeiden. Pas met de Verlichting kwam daarin een kentering. Oxford-professor Faramerz Dabhoiwala wou een bevattelijk boek schrijven waarin de evolutie van die denkpatronen duidelijk werd en hoe verschillende oorzaken verweven zijn. “Onze seksualiteit heeft een geschiedenis. Wij in het Westen zien seksuele vrijheid als normaal. Maar dat is het resultaat van die ‘First Sexual Revolution.’”

Op de voorpagina van uw boek prinkt Kitty Fisher, de beruchte Engelse courtesane.
Dabhoiwala: “Kitty Fisher is de eerste sex celebrity. In de 18de eeuw groeit de fascinatie voor hoertjes die ‘carrière’ maken. De kranten en magazines staan vol met haar strapatsen. In maart 1759 valt ze van haar paard in Saint James Park. “Maandenlang gonzen gazetten, spotprenten en ballads. Omdat Kitty zich uitgebuut voelt, plaatst ze een advertentie in de krant waarin ze haar beklag doet. En dan stapt ze naar Joshua Reynolds, de *image maker* van het ogenblik. Samen fabriceren ze het beeld dat Kitty voortaan zal uitrusten.

Cristiana Reali en Jacques Speisser in het toneelstuk *Suite Royale*, 1992. De ommekeer in het westers denken over seks in de man-vrouwrelatie kwam er in de 18de eeuw. © CORBIS

“In dit portret poseert ze naast een aquarium, een knipoog naar haar naam maar in de bokaal blinkt ook de reflectie van een venster. Achter dat naam gluren schimmen, mensen die haar constant aangaan. Dat imago van ‘vedette’ melkt ze echter wel uit. Van elk portret komen er gravures in meerdere oplages. Zelfs prenten van een postzegel groot die kunnen opgeborgen worden in een mannenuurwerk of een snuifdoos, zelfs op inpakpapier voor tabak.”

Marketing avant la lettre?
“Luxeprostituees cultiveerden hun eigen bekendheid. Door het verkopen van hun memoires of door het dreigen met publicatie en daarvoor zwijggeld te eisen. De *Kiss and Tell*-stories vonden gretig afname. “De 18de eeuw kende een explosie van de massamedia. *The Spectator* drukte op 3.000

● **Kitty Fisher, Nathaniel Hone, 1765. Dit portret siert de cover van Dabhoiwala's boek. In de 18de eeuw groeit de fascinatie voor prostituees die ‘carrière’ maken. Kranten staan vol met Kitty's strapatsen.** © NATIONAL PORTRAIT GALLERY

exemplaren en bereikte dagelijks zowat 60.000 mensen. De krant werd immers doorgegeven of voorgelezen. Die persvrijheid was wel een pijnpunt voor ‘ondeugend’ politici die meenden dat seks iets privé was. Hun strapatsen werden openbaar gemaakt. De ‘Earl of Sandwich’ was zo’n slachtoffer van de vrije meningsuiting en hij reageerde: *Forgive my weaknesses, when they do not interfere with my conduct as a public man*’ (vergeef mijn zwaktes zolang ze mijn publieke taak niet hinderen). “Franse bannelingen in Engeland hebben die nieuwe media gebruikt om de koninklijke esbattenen in hun thuisland breed uit te smeren. Die klokkenluiders hebben mee het royale gezag ondermijnd en zo de Franse Revolutie een handje geholpen. Het discrediteren van politieke (en kerkelijke) tegenstrevers bestond al

langer, maar nam in de 18de eeuw door die massamedia een hoge vlucht.”

De pers als waakhond van de democratie, toen al?
“Het was geen democratische wereld. De ongewenste seksuele intimiteiten waren altijd *top-down*. Libertijnen aasden altijd op vrouwen van een lagere status, bevestigden zodoende hun (seksuele) potentie, eerder dan macht en hiërarchie te fnuiken. “Wat die explosie van kranten en magazines tweewegbracht, was een bom aan informatie. Zowel *gossip* als nieuws. Uitgevers kregen naamloos of onder een pseudoniem brieven. Een interactie ontstond.”

Een beetje zoals e-mail en internet vandaag functioneren.
“Zover zou ik niet willen gaan maar die krantenrespondenties brachten wel een soort virtuele gemeenschap teweeg. Er ontstonden discussies. Men raakte bewust van een veelheid en verscheidenheid aan denkbeelden. Het was niet meer een eenheidsdenken opgelegd door de staat of de kerk maar het persoonlijk, zelfbewust, rationeel nadenken van de Verlichting. De roep om seksuele vrijheid is een onderdeel van die hang om mensen als individuen te zien.”

‘De Seksuele Revolutie is een doorbraak geweest. De breuk tussen privé en publiek werd toen voor het eerst getrokken’

FARAMERZ DABHOIWALA
AUTEUR ‘THE ORIGINS OF SEX’

● **The Odalisk, Francois Boucher, 1745. De ongewenste seksuele intimiteiten waren altijd top-down. Libertijnen aasden altijd op vrouwen van lagere status om zo hun (seksuele) potentie te bevestigen.** © CORBIS

Vrouwen kwamen er wel bekaaid van af?
“De 18de eeuw is toch in zekere zin een vrouwvriendelijke eeuw. Voor het eerst wordt de stem van vrouwen in het openbaar gehoord. Want de opkomst van een nieuw literair fenomeen – de roman – draagt bij tot de expressiemogelijkheden van vrouwen. Mary Wollstonecraft schrijft *A Vindication of the Rights of Women* waarin ze vrouwenrechten opoest, maar ook een biografie van haar eigen leven en haar vrije liefde met William Goodwin.”

Is er wel een Seksuele Revolutie geweest?
“Ja, het is een essentiële doorbraak geweest! Er werd nagedacht, geschreven, gedebatteerd over hoe mensen zich gedroegen, wat ze pelsden over de natuur van man en vrouw zijn, over andere manieren van leven...Die ommekeer is de basis voor ons huidige denken over seks. Seks als een privéaangelegenheid waar niemand zaken mee heeft. De breuk tussen privé en publiek werd toen (voor het eerst) getrokken.”

Uw boek staat bol van verwijzingen naar literaire en filosofische bronnen maar tendenzen in de geschiedenis drijven toch ook op sociaal-economische ondergronden?
“Natuurlijk, er is een duidelijke link tussen seksuele repressie en economische crisissen, demografische druk. Met de verbetering van de levensstandaard neemt seksuele vrijheid toe. Er is de urbane explosie, vooral in Londen, de vroege industrialisatie, het opheffen van de censuur, het nieuwe Godsbeeld met een afstandelijk en goedmoedig Oppervezen, het optimistische vooruitgangdenken, de gedachte dat de toekomst beter kan worden dan het verleden, de uitheemse reizen, de kolonies en kennismaking met andere culturen, zelfs de krantenadvertenties met nieuwe middeltjes tegen venerische ziekten...Het is een complex en niet eenduidig verhaal.”

Merkwaardig is dat een libertijn als Bernard Mandeville een invloed had op de economische theorieën van Adam Smith. Het liberale laissez-faire, laissez-passer met een seksueel kantje?
“Is dat zo verwonderlijk? Mandeville was behalve arts, ook filosoof. Consumptie, ook seksuele, zorgde, voor hem, voor sociale vooruitgang. Vele grote denkers van die tijd – Hume, Bentham, maar ook kerkleiders in de Verlichting – waren voor meer seksuele vrijheid. Dat past bij de nieuwe politieke overtuigingen over gehoorzaamheid en gezag. Een internationaal debat is in de 18de eeuw gaande over verdraagzaamheid, natuurwetten, rechtspraak en persoonlijke ethiek.”

Maar dat ‘liberale’ heeft wel een dubbele moraal.
“De klassenverschillen verscherpen inderdaad en dat culmineert in de Victoriaanse tijd. Die dubbele maatstaven vinden zij normaal: onderscheid tussen mensen is – voor hen – ‘natuurlijk’. Wat

kan voor de *upper class*, kan niet voor arbeiders.”

En wat voor mannen kan, kan niet voor vrouwen?
“De eerste Seksuele Revolutie heeft inderdaad het vrouwbeeld veranderd. Het Oud Testament schetst de vrouw als een zwak wezen dat de verleiding niet kan weerstaan en de man daarin meelokt. De vrouw is wellustig. Eens vrouwen begonnen met schrijven, gaven ze tegengas: ‘Wij worden altijd verleid door mannen.’ Dus in de 18de eeuw keert het beeld: een man is een ‘pripaap’, vrouwen zijn willoze slachtoffers. Bijgevolg moeten vrouwen afgeschermd worden. Wanneer Christabel Pankhurst rond 1900 haar suffragettebeweging opstart, luidt haar slogan *Votes for Women, Chastity for Men* (Stemrecht voor Vrouwen, Kuisheid voor mannen). Vrouwen werden echter wel ‘gedeseksualiseerd’ door de eerste Seksuele Revolutie. “Die opvattingen liggen ook aan de basis van het oordeel over prostituees als ‘gevalen vrouwen’, meisjes verleid door mannen die zich niet kunnen beheersen en zo verloederen.”

‘Seksuele discipline’ is het ordewoord gedurende eeuwen?
“Seks is vies, verstoort de sociale orde. Dus moeten mensen ingetoomd worden. Dat leeft al in de Middeleeuwen maar de Reformatie zorgt voor nog meer gestrengheid. Immoraliteit dient gestraft. In Dundee wordt in 1589 een gevangenis voor schuinsmarcheers gebouwd. In Londen wordt jaarlijks een *Black List* van een duizendtal mensen die naast het ech-

FARAMERZ DABHOIWALA

● Geboren in 1969 in Bristol
● Studeerde in Amsterdam, York, Oxford
● Was gefascineerd door de politieke geschiedenis van het begin van de 20ste eeuw en de sociale en religieuze geschiedenis van boeren in de Middeleeuwen
● Eerste baan aan de universiteit van Sheffield dankzij Ian Kershaw, de gerenommeerde Hitlerbiograaf
● Sinds 1996 docent *Moderne Geschiedenis (senior fellow)* aan het Exeter College in Oxford
● Lid van de Royal Historical Society.
● Werkte 20 jaar - af en aan - aan ‘*The Origins of Sex*’

The Origins of Sex: A History of the First Sexual Revolution van Faramerz Dabhoiwala, Penguin, 2012.

telijke bed slapen, gepubliceerd. Er bestaat een burgerwacht die ongehouden ‘tussen de lakens’ betrappen en voor de rechtbank slepen. In 1612 worden Susan Perry en Robert Watson in Westminster door een rechtbank – 12 mannen – veroordeeld wegens overspel. Het koppel is niet getrouwd en heeft een bastaardkind. Hun bovenlijf wordt ontbloot en gesgeld tot bloedens toe en dan worden ze voor eeuwig uit hun stad verbannen. In Rye kregen overspeligen een brandmerk op het voorhoofd of wang.”

Ook bij ons werd overspel wel afgekeurd maar zo blaait zijn noch de wereldlijke, noch de geestelijke overheid ooit geweest.
“In het algemeen zijn er overal gelijklopende stromingen om seks te disciplineren maar er zijn culturele en landelijke verschillen. Duidelijk is het verschil tussen de katholieke en protestantse kijk op seks. Voor katholieken kon seks buiten het huwelijk ook niet maar ze begrepen dat een mens niet perfect was. Protestanten daarentegen streven de perfectie na en wilden, in tegenstelling tot de ‘laksheid’ van de Katholieken, wel absolute zuiverheid nastreven. Protestanten geloofden écht dat zonde uit de wereld kon gebannen worden. Overspel, seks buiten en voor het huwelijk was absoluut taboe. Begin 17de eeuw was amper 1 procent van de geboortes in Engeland illegaal. Rond 1800 was dat al een kwart. Bepaalde protestantse bewegingen zoals de Puriteinen, waren bijzonder strikt en preuts.”

Wat dan met de ‘vrijheid-blijheid’ van de jaren 60?
“Die beweging bouwde verder op het verlichtingsdenken van de 18de eeuw. Nieuw was wel de beschikbaarheid van anticonceptie voor vrouwen. Ook een intellectuele verandering: de differentiërende maatstaven uit de Victoriaanse tijd werden aangevallen en vervangen door de overtuiging dat iedereen een gelijke behandeling verdient.”

Geschiedenis wordt vanuit een eigen perceptie geschreven. Is dit een eigen kijk?
“Is seksuele vrijheid niet te verkiesen boven seksuele repressie? Geschiedenis heeft een kort geheugen. Overspeligen die ter dood worden gestenigd. Vrouwen die als tweederangsburgers worden behandeld. Mensen die gediscrimineerd worden wegens hun gaardheid, er zelfs voor opgehangen worden...Zo dachten we ooit zelf. Er zijn parallellen tussen premoderne Europa en de huidige fundamentalisten. En ik wens me duidelijk niet uit te spreken of het nu islamitische, joodse of christelijke fundamentalisten zijn. “Onze cultuur blijft veranderen. We discussiëren uit onenigheid maar dat is de prijs die we betalen voor een ethisch denken gebaseerd op rationaliteit en niet op goddelijke geboden.

The Origins of Sex: A History of the First Sexual Revolution van Faramerz Dabhoiwala, Penguin, 2012.

‘De apothekeres verzekerde me dat het allemaal toeval was’

Boven de toonbank van de pas vernieuwde apotheek prijken verschillende potten met witte orchideeën, wel vijftien. Allemaal in een rij opgesteld, met beleefde felicitaties voor de gedane verbouwingswerken. Het kon niet anders of op de uitnodiging voor de feestelijke opening moet ‘Witte orchideeën gewenst, liefst in een taupe sierpot’ gestaan hebben, dacht ik, terwijl ik aanschoof voor tandpasta en een tube trekzalf. Zoniet was het een complot van burens en kennissen die enige florale stijlneidheid voor het etablissement nastreefden. De apothekeres verzekerde mij nochtans dat het allemaal toeval was. U moet weten: bij verdachte toevalligheden als deze stel ik liever dadelijk een beleefde vraag, kwestie van een vervelende hersenworm te vermijden. “Ze zijn in de mode zeker?” voegde ze er met een zucht aan toe. Ze had wellicht liever een pot dwergrozen gehad. Of een hoya calycina. Ik zeg maar wat. Desnoods een cyclaampje. Maar geen orchidee, waarvan men trouwens tegenwoordig niet meer kan zeggen of het om een echte plant dan wel om een bedrieglijk stoffen exemplaar gaat. Orchideeën zijn het onkruid van de hedendaagse huiskamer geworden. Bij het oude dametje hier om de hoek, die een batterij witte orchideeën aan het raam heeft staan. En in blokken-dozennieuwbouw mag de orchidee steevast prijken op een toog, waar de moderne blokkendozennissen aan eet, op barkrukken. Gezellige toets. Orchideeën zijn natuurlijk iets decoratiever dan pakweg sanseveria’s, maar in weerwil van hun aard even banaal. De witte phalaenopsis woekt het ergst, maar er zijn dezer dagen ook de meest bizarre kleuren voorhanden. Blauwe orchideeën en

perzikkleurige, zag ik in een woonwonenhuis waar ze in de aanbieding stonden, evenals de gehaktballen met veenbessensaus. Allemaal de schuld van een paar snuggere tuinders, die het frêle bloempje hier in de koude Lage Landen massaal zijn beginnen te kweken. Nu heerst er een ware orchideeënplag. Ook al omdat de plant haast geen onderhoud vergt. Perfect voor de moderne mens. Ze heeft maar één keer in de week een scheut water nodig, en wanneer ze uitgebloeid is, moet men gewoon de stengels kortwieken. Een seizoen later bloeit de plant opnieuw. Uiteraard moet men dan een wijl zitten toeren naar een paar trieste stokjes in een pot. Wie het geduld niet heeft om de nieuwe bloei af te wachten, flikkert de affaire gewoon weg en haalt een nieuwe in huis, vermits ze overal voorhanden zijn voor een paar euro’s. Zo gaat dat met goedkoop gerief. Voordien bood men orchideeën aan als zeldzame bloemen, uiteraard tegen hogere prijzen. Ze werden gekweekt door specialisten. Zuivere luxe was het, een orchidee geven of krijgen, een bloem die normaal alleen in de tropen de trotse kop opstak, als een wonderlijke aberratie te midden van het gelpe donkergroen. Een plant met opengesperde bloembladen en een hart als een wenkende vagina, en twee bloembollen als volle testes. Een bloesplant. Nu men ze in elke supermarkt vindt, is hun schoonheid vertroebeld. Spijtig. Niemand die er nog rode kaken van krijgt, of een plotselinge gloeiing in de schoot. Behalve misschien het oude dametje hier om de hoek. Ik zal straks maar eens gaan aanbellen, voor ik weer met een sluimerende hersenworm te kampen krijg.

Els De Pauw is journalist en copywriter. Ze schrijft ook onder haar nom de plume Amélie O.

CULTUURTELEX

Kranten vanaf 1831 gedigitaliseerd

In de Koninklijke Albertina Bibliotheek in Brussel kun je voortaan ruim 3,2 miljoen krantenpagina’s digitaal inkijken. De krantenpagina’s zijn geselecteerd uit een zeventigtal Belgische kranten uit de periode 1831-1950. Het prijskaartje bedraagt 4,5 miljoen euro. Doel van de operatie is om de documenten langer te kunnen bewaren. Vooral kranten worden gedrukt op bijzonder kwetsbaar papier, dat zeer gevoelig is voor verzuuring. Ondanks de omvang van het project beslaat het aantal gedigitaliseerde kranten slechts 5 procent van de volledige krantencollectie van de Koninklijke Bibliotheek. (BELGA)

Vlaamse nominaties voor Gouden Strop

De vijf genomineerde boeken voor De Gouden Strop, de prijs voor het beste Nederlandstalige spannende boek, zijn bekendgemaakt. Onder de genomineer-

den twee Vlamingen: de 34-jarige West-Vlaming Bram Dehouck en Nellie Mandel (de literaire schuilnaam van Guido Eekhout). De werken die meedingen naar de literatuurprijs zijn: *Volmaakte verdwijning* van Derwent Christmas, *Een zomer zonder slaap* van Bram Dehouck, *Blauwe sneeuw* van Nellie Mandel, *De vriend* van Charles den Tex en *De vuurwerkramp* van Harmen Saliger van Peter de Zwaan. (BELGA)

Paul Simon en Yo-Yo Ma winnen Polar

De Polar-muziekprijs gaat dit jaar naar de Amerikaanse singer-songwriter Paul Simon en de in Parijs levende cellist Yo-Yo Ma. De Zweedse jury zegt in zijn motivering van de onderscheiding voor de zeventigjarige Simon dat niemand meer het predicaat ‘liedjesschrijver van wereldklasse’ verdient. Hij bouwde ook een succesrijke sololoopbaan uit. De 56-jarige Yo-Yo Ma is volgens de jury de meest toonaangevende hedendaagse cellist ter wereld. Aan de Polarprijs is 225.000 euro verbonden. (BELGA)